

Ю. О. Лукіяничук,

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

УДК 81'1

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-66-65-67

СПОСОБИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ

Стаття присвячена дослідженню способів класифікації військових термінів. Проаналізовано поняття «термін», «військовий термін», а також розглянуто способи класифікації військових термінів та запропоновано власну класифікацію. Способом класифікації військових термінів, який відрізняє їх від загальнонавчаних термінів є класифікація за тематикою. Для військового перекладача практично важливою є класифікація військових термінів з точки зору перекладу.

Ключові слова: термінологія, поняття, термін, військовий термін, класифікація, переклад.

СПОСОБЫ КЛАССИФИКАЦИИ ВОЕННЫХ ТЕРМИНОВ

Статья посвящена исследованию способов классификации военных терминов. Проанализировано понятие «термин», «военный термин», а также рассмотрены способы классификации военных терминов и предложена собственная классификация. Способом классификации военных терминов, отличающим их от общеупотребительных терминов, является классификация по тематике. Важной для военного переводчика является классификация военных терминов с точки зрения перевода.

Ключевые слова: терминология, понятие, термин, военный термин, классификация, перевод.

METHODS OF MILITARY TERMS CLASSIFICATION

The article deals with the investigation of methods of military terms classification. Military terms develop rapidly and dynamically that is why new investigations in this sphere are vital. Present-day unstable military situation in Ukraine and in the world requires new researches in military sphere in particular in sphere of military terminology. The notions "term" and "military term" were analysed. Also the methods of military terms classification were reviewed. Our own method of military terms classification was proposed. Classification of military terms according to the topic distinguishes them from the commonly used terms. This classification includes tactical, military-organizational, military-technical terms according to the armed services and branches. Classification of military terms in terms of translation includes: terms denoting foreign realia and present in native country; terms denoting foreign realia and absent in native country, but have standardized equivalents; terms denoting foreign realia, absent in native country and do not have standardized equivalents. All these types of military terms are translated in special way with the help of different transformations therefore this classification is important for the military translator. The results of the article can be used for teaching the students of philological specialties, in particular military translators (interpreters) and linguists.

Key words: terminology, notion, term, military term, classification, translation.

Різним сферам людської діяльності притаманні окремі системи спеціальних найменувань. Кожен різновид професійної мови відрізняється від загальнонавчаної мови, оскільки має свою систему спеціальних найменувань, які позначають поняття конкретної сфери. Такі найменування утворюють систему термінів, тобто термінологію.

Останнім часом науковці все частіше цікавляться різноманітними системами термінів, власне термінами та способами їх класифікації. На сьогоднішній день, військова термінологія досліджена недостатньо і потребує вивчення, оскільки військові терміни користуються значним попитом не лише у військовій сфері, але й серед людей інших професій, зважаючи на нестабільну військову ситуацію в країні та світі. Тому дослідження військових термінів є дуже актуальним в наш час.

Вивченням теоретичних питань термінології займалися як іноземні, так і українські науковці, а саме: А. Л. Міщенко, Е. Ф. Скороходько, Б. Н. Головін, А. В. Суперанська, Н. В. Васильєва, Н. В. Подольська, Л. А. Булаховський, Л. П. Білозерська, Н. В. Вознесенко, М. С. Зарицький.

Військові терміни досліджували: В. Н. Шевчук, Г. М. Стрелковський, Л. Л. Нелюбін, І. М. Матюшин, Н. Д. Фомина, С. А. Еліна, Р. Х. Салимова, А. Т. Аксенова.

Перш ніж розпочати дослідження військових термінів, необхідно розглянути поняття «термін». Різноманітність підходів до поняття «термін» говорить про труднощі даного мовного явища.

Е. Ф. Скороходько визначає термін, як: «слово або усталене словосполучення, що виражає спеціальне поняття науки, техніки чи іншої галузі діяльності людини та має визначення, яке розкриває саме ті ознаки поняття, що відповідають даній галузі» [8, с. 7].

Відомий перекладознавець Нелюбін Л. Л. вважає, що: «термін – це слово або словосполучення спеціальної (військової, технічної, наукової тощо) мови, яке створене (прийняте, запозичене тощо) для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [7, с. 10].

Канделаки Т. Л. пише: «Під терміном розуміють слово або лексикалізоване словосполучення, яке потребує формування дефініції для встановлення свого значення у відповідній системі понять [3, с. 7].

Суперанська А. В., Подольська Н. В. та Васильєва Н. В. розуміють термін, як словесне позначення поняття, яке входить в систему понять конкретної області професійних знань, а також, як основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей та зауважують, що всередині свого термінологічного поля термін однозначний [10, с. 14].

Ми погоджуємось із думкою О. В. Литвиненко про те, що термін може існувати лише як елемент терміносистеми. «Терміносистему» прийнято розуміти, як сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять теорії, яка стосується конкретної спеціальної сфери людських знань, або діяльності [4, с. 230]. Це говорить про те, що військова сфера також має свою терміносистему, яку необхідно детально досліджувати.

Л. Л. Нелюбін ставить військову термінологію поряд з військово-технічною термінологією та загальнонавчаним словником і об'єднує їх у військову лексику [7, с. 13]. Деякі науковці вважають, що «військові терміни» є словами або словосполученнями, які позначають поняття військової справи, належать до складу військової лексики, до якої також відноситься військово-побутова лексика, яка є перехідним явищем між військовою термінологією та загальнонавчаним словником. І. М. Матюшин розглядає військовий термін, як лексичну одиницю, яка виконує функцію номінації певного референта військової справи у сфері офіційної військової комунікації [6, с. 8].

В. Н. Шевчук розуміє військовий термін, як: «слово, або словосполучення, яке позначає певне спеціальне поняття, що належить до розділу військової науки або техніки» [11, с. 8].

Ми погоджуємось із думкою Нелюбіна Л. Л. про те, що склад (англійської) військової та військово-технічної термінології нестійкий, оскільки він безперервно змінюється через зникнення з ужитку ряду слів, зміни значень, поповнення

новими термінами, у зв'язку з реорганізацією збройних сил, розробкою нових зразків військового озброєння та техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо [7, с. 14–15], тому військова термінологія потребує постійного вивчення та чіткої класифікації.

Класифікація займає важливе місце у кожній науці. Значення класифікації для термінологічної діяльності є надзвичайно важливим. Оскільки саме за рахунок класифікації демонструється структура певної сфери діяльності, яка розкриває її специфіку. Класифікація об'єктів сфери, яка досліджується є традиційним методом пізнання.

Класифікація термінів базується на особливих їх ознаках, таких, як: зміст, структура, функції тощо. На нашу думку, класифікація може існувати у будь-якій науці, області знань або сфері діяльності людини.

В. І. Литовченко вважає, що лінгвістичні класифікації термінів базуються на ознаках термінів, як слів або словосполучень конкретної мови. Прикладом може слугувати: 1) класифікація за **змістовою** (семантичною) структурою, яка дозволяє виділити терміни *однозначні* та *багатозначні*, тобто ті терміни, які мають два або більше значень у рамках однієї терміносистеми; 2) класифікація за **сферою використання**: *універсальні* (для багатьох споріднених областей), *унікальні* (для однієї області) та *концептуально-авторські* терміни; 3) **історико-лексикологічна класифікація** термінів, створена для кожної епохи, у якій фігурують *терміни-архаїзми* та *терміни-неологізми* [5, с. 158].

Залежно від **ступеня спеціалізації значення** Білозерська Л. П. поділяє терміни на три групи:

1. Загальнонаукові терміни – терміни, які вживаються практично у всіх галузевих термінологіях, напр. система, тенденції, закон.

2. Міжгалузеві терміни – терміни, які використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях. Напр. економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними, природничими науками: амортизація, приватна власність.

3. Вузькогалузеві терміни – терміни характерні лише для певної галузі, напр. : лімінг, чип [1, с. 22-23].

Д. Лотте розподіляв терміни на наступні категорії: *предмети, процеси* (явища), *властивості* та *величини*. В свою чергу, Т. Л. Канделаки дещо розширює вищезазначену класифікацію та поділяє терміни на такі, що позначають: *предмети, процеси, стани, режими, властивості, величини, одиниці вимірювання, науки та галузі, професії, заняття* [3, с. 19]. На нашу думку, військові терміни також можуть класифікуватися за вищезазначеними категоріями.

Ми погоджуємось із К. Д. Ісаєвою, яка вважає, що військова термінологія, так само, як і військова справа загалом розподіляється на окремі області, тому виділяє тактичну, військово-організаційну, військово-технічну термінологію за родами військ та видами збройних сил.

Вона також виокремлює наступні групи військових термінів, розподілені за тематичною ознакою:

- військові команди (Струнко!);
- військово-технічні терміни (радіолокаційний далекомір);
- оперативно-тактичні терміни (бойовий порядок);
- військово-адміністративні терміни (дивізійний округ);
- військово-топографічні терміни (розвідка місцевості);
- військово-інженерні терміни (понтонно-переправні засоби);
- військово-медичні (евакуація поранених);
- авіаційні (протиповітряна оборона) тощо [2, с. 31].

Стрелковський Г. М. стверджує, що потрібно розрізняти терміни тактичні, організаційні, військово-технічні, терміни, які відносяться до різних родів військ та видів збройних сил тощо. Це все різні сфери військових знань та діяльності, для кожної з яких характерна своя термінологія, в межах кожної із них значення терміну цілком однозначне [9, с. 83].

Ми б хотіли запропонувати нову класифікацію військових термінів за тематикою, відповідно до видів та родів Збройних Сил:

1. Терміни Сухопутних військ (включають терміни: механізованих, танкових, аеромобільних, ракетних та інших військ): *tank brigade – танкова бригада, field artillery – «польова артилерія»;*

2. Терміни Військово-морських Сил (включають терміни надводних, підводних сил, морської піхоти, морської авіації тощо): *landing craft – десантний корабель, scout cruiser – крейсер-скаут;*

3. Терміни Військово-повітряних Сил (включають терміни винищувальної, розвідувальної, штурмової, бомбардувальної, військово-транспортної авіації тощо): *Chief Master Sergeant of the Air Force – головний майстер-сержант Повітряних сил (США), bomber – бомбардувальник;*

4. Терміни Військ зв'язку: *timelines of establishing communication – своєчасність встановлення зв'язку, signal operations center – вузол зв'язку;*

5. Терміни Інженерних військ: *combat engineer support – інженерне забезпечення бойових дій; entrenchment – фортифікаційне обладнання.*

Цікаво, що з точки зору труднощів розуміння та перекладу Л. Л. Нелюбін розподіляє військові терміни на три групи:

1. Терміни, які позначають реалії іноземної дійсності, ідентичні реаліям дійсності рідної країни, наприклад: *public safety – громадська безпека.*

Розуміння та переклад термінів даної групи не викликає проблем. Можливі наступні способи перекладу:

а) в якості еквівалента виступає термін, форма якого пов'язана з формою англійського терміну, так звані інтернаціональні терміни: *battery – батарея;*

б) в якості еквівалента виступає термін, форма якого не пов'язана з формою англійського терміну: *colonel – полковник;*

в) багатокомпонентний англійський термін, який складається з декількох слів, перекладається терміном, компоненти якого співпадають за формою та значенням з відповідними компонентами англійського терміна, наприклад: *mechanized brigade – механізована бригада;*

г) загальне значення багатокомпонентного англійського терміну повністю співпадає зі значенням відповідника, проте окремі його компоненти відрізняються: *prone position – положення лежачи.*

2. Терміни, які позначають реалії іноземної дійсності, відсутні в країні проживання, проте вони мають загальноприйнятні термінологічні еквіваленти, наприклад: *Quadrennial Defense Review – чотирирічний оборонний огляд (програма реформування та розвитку ЗС США).*

Адекватний переклад таких термінів досягається шляхом підбору відповідних аналогів шляхом адекватної заміни. Важливе значення при перекладі термінів даної групи має контекст, який допомагає вивести загальне значення терміна із значень його компонентів.

3. Терміни, які позначають реалії іноземної дійсності, відсутні в дійсності рідної країни і не мають загальноприйнятих термінологічних еквівалентів, наприклад: *alert hangar* – *ангар вильоту по тривозі*.

Переклад таких термінів представляє найбільшу складність оскільки правильний переклад не може бути здійснений без детальних аналізів значення компонентів. Переклад таких термінів забезпечується шляхом:

- а) опису значення англійського терміну, наприклад: *attack problem* – *тактична задача по веденню наступального бою*;
- б) дослівного перекладу, наприклад: *first-lieutenant* – *перший лейтенант*;
- в) часткової або повної транслітерації, наприклад: *master sergeant* – *майстер-сержант*;
- г) транслітерації та дослівного перекладу, наприклад: *chief master sergeant* – *головний майстер-сержант*;
- д) транскрибування, наприклад: *ensign* – *енсин*;
- е) транскрибування та перекладу, наприклад: *warrant officer* – *ворент-офіцер* [7, с. 15–16].

На сьогоднішній день існує різноманіття поглядів на класифікацію термінів та військових термінів. Кожна із вищезазначених класифікацій є вагомим внеском у термінознавство і має право на існування, оскільки кожна окреслює певну конкретну особливість терміна. Таким чином можна стверджувати, що термінологія є динамічною системою мови, яка постійно розвивається та потребує все нових розвідок. Військові терміни досліджені недостатньо, тому в перспективі очікують на додаткові опрацювання.

Способом класифікації військових термінів, який відрізняє їх від загальноживаних термінів є класифікація за тематикою, тому ми надали власну класифікацію військових термінів, яка, на нашу думку, є актуальною в наш час. Також ми вважаємо, що класифікація з точки зору перекладу є практично важливою для військового перекладача, який постійно стикається з перекладом військових термінів у повсякденній діяльності.

Результати дослідження можуть бути використані при підготовці студентів філологічного спрямування, зокрема військових перекладачів та мовознавців.

Література:

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки / Л. П. Білозерська, Н. В. Вознесенко, С. В. Радецька. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 232 с.
2. Исаева Е. Д. Особенности японской военной терминологии / Е. Д. Исаева. // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2009. – № 4. – С. 29–34.
3. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М: Наука, 1977. – 167 с.
4. Литвиненко Е. В. Классификация англоязычной терминологии, относящейся к машинам и оборудованию для строительства, эксплуатации и ремонта автомобильных дорог и сооружений / Е. В. Литвиненко. // Вестник ХНАДУ. – 2012. – № 57. – С. 228–233.
5. Литовченко В. И. Классификация и систематизация терминов / В. И. Литовченко. // Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. академика М. Ф. Решетнева. – 2006. – №3 (10). – С. 156–159.
6. Матюшин И. М. Коммуникативная модель взаимодействия военно-терминологических систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук / И. М. Матюшин. – М., 1996. – 21 с.
7. Нелюбин Л. Л. Военный перевод и его особенности: учебник военного перевода (общий курс) / Л. Л. Нелюбин, А. А. Дормидонтов, А. А. Васильченко. – М. : Воениздат, 1981. – 379 с.
8. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті / Е. Ф. Скороходько. – Київ : Логос, 2006. – 99 с.
9. Стрелковский Г. М. Теория и практика военного перевода / Г. М. Стрелковский. – М. : Воениздат, 1999. – 272 с.
10. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. / Изд. 6-е – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.
11. Шевчук В. Н. Производные военные термины в английском языке: Аффиксальное словопроизводство / В. Н. Шевчук. – М. : Воениздат, 1983. – 231 с.